

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
สารบัญแผนที่	ฑ
สารบัญแผนภูมิ	ฒ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
2. โจทย์วิจัย	2
3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
5. ขอบเขตการวิจัย	3
6. นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
1. แนวคิด การจัดการทรัพยากรน้ำ	6
2. แนวคิด การจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย	10
3. แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม	19
4. แนวคิด การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	23
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
6. กรอบแนวคิดการวิจัย	35
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	36
1. การกำหนดพื้นที่ศึกษาและประชากรศึกษา	36
2. ขอบเขตการเก็บข้อมูล	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย (ต่อ)	38
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	37
4. การดำเนินการ	38
5. การเก็บข้อมูล	40
6. การวิเคราะห์ข้อมูล	40
บทที่ 4 ผลการวิจัย	42
1. บริบทลำน้ำแม่สาร	43
2. บริบทพื้นที่ในลุ่มน้ำแม่สาร	47
2.1 สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร	47
2.2 จำนวนหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร	47
2.3 การประกอบอาชีพของประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร	48
2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร	48
3. การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	58
3.1 การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารก่อนการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาร	60
3.2 การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารหลังการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาร	66
(พ.ศ.2528-2551)	
3.3 การสร้างการมีส่วนร่วมการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	92
4. การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	103
4.1 ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	103
4.2 ปัจจัยหนุนเสริมที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	106
5. แนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม	108
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	141
1. ผลการวิจัยมีติวิจัย	141

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ (ต่อ)	
2. ผลการวิจัยมิติพัฒนา	142
3. อภิปรายผล	144
4. ข้อเสนอแนะ	146
5. ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป	146
บรรณานุกรม	147
ประวัติผู้เขียน	151

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 การเปรียบเทียบระหว่างการวิจัยแบบวิชาการและการวิจัยแบบ PAR	26
2 ลักษณะทางกายภาพของลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	46
3 จำนวนหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร	48
4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาร	52
5 ฝาย ทั้ง 6 ฝายในลำน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	58
6 รายชื่อหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่สารตามระบบเหมืองฝายก่อนการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาน	61
7 จำนวนหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากรของหมู่บ้านที่รับน้ำ จำนวนสมาชิกผู้ใช้น้ำ และพื้นที่รับน้ำ ของระบบเหมืองฝายทั้ง 6 เหมืองฝาย ในลุ่มน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	78
8 ลักษณะ โครงสร้างการจัดการองค์กรเหมืองฝาย ทั้ง 6 ฝายในลุ่มน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	82
9 การเก็บค่าน้ำของเหมืองฝายทั้ง 6 เหมืองฝาย ในลุ่มน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	86
10 การจัดการงานในระบบเหมืองฝาย ทั้ง 6 เหมืองฝายหลังการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาน	89
11 สัญญาเหมืองฝาย ทั้ง 6 เหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารหลังการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สาน	91
12 สภาพปัญหาในระบบเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	94
13 รายชื่อผู้ที่ได้รับความเสียหายจากน้ำเสียที่มีผลต่อการปลูกข้าว	98
14 สภาพปัญหาของหมู่บ้านที่ใช้น้ำจากฝายมหาโชค	112
15 เส้นทางลำเหมืองของฝายมหาโชค ผันน้ำไปหมู่บ้านที่ใช้น้ำจากฝายมหาโชค	114
16 จำนวนพื้นที่รับน้ำของฝายมหาโชค จำแนกตามลำเหมือง และตามหมู่บ้าน	117
17 จำนวนสมาชิกผู้ใช้น้ำฝายมหาโชค จำแนกตามลำเหมือง และตามหมู่บ้าน	118
18 การปรับปรุงกฎระเบียบเหมืองฝายมหาโชค	135

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า	
1	อ่างเก็บน้ำแม่สาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	66
2-3	อาคารส่งน้ำ (ฝายแม่สารใน) และพื้นที่รับน้ำของฝายแม่สารใน	72
4-6	การล่องเหมือง (การทำความสะอาดลำเหมือง) ของฝายมหาโชค	87
7-9	การล่องเหมือง (การทำความสะอาดลำเหมือง) ของฝายป่าสักเวียงของสามัคคี	88
10-11	การฟังเทศน์ และการเลี้ยงผีฝาย ของฝายมหาโชค	88
12-13	การร่วมวิเคราะห์ปัญหาการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	93
14-15	การประชุมการวางแผนการใช้น้ำประจำปี 2551 ของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาน	96
16	การจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาน ในวันที่ 13 มีนาคม 2552	96
17-18	ท่อน้ำทิ้ง จากหมู่บ้านจัดสรร ออกมาจากหลังหมู่บ้านจัดสรร	97
19	จุดที่วางท่อน้ำทิ้งของหอพักลงลำเหมืองหลักของชวานาแม่สารป่าขาม	97
20	การสัมภาษณ์ นายมานพ ไชยเวียง ผู้ที่ได้รับผลกระทบ	99
21	การสัมภาษณ์ นายสวิง คำฤทธิ์ ผู้ที่ได้รับผลกระทบ	99
22	การสัมภาษณ์ นายจรูญ นันตาเวียง ผู้ที่ได้รับผลกระทบ	99
23	ลักษณะของข้าวที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเน่าเสีย	100
24-25	การร่วมวิเคราะห์ปัญหาการจัดการเหมืองฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี	100
26-27	การหาแนวทางการจัดการเหมืองฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี	102
28-29	การจัดเวทีศึกษาประวัติศาสตร์ และศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของฝายมหาโชค	109
30-31	เวทีสัญจรเพื่อรับทราบปัญหา ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านสันป่าสัก	110
32-33	เวทีสัญจรเพื่อรับทราบปัญหา ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านสันหลวง	111
34-35	เวทีสัญจรเพื่อรับทราบปัญหา ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านหนองปลาขอ	111
36-38	วาดแผนที่เส้นทางลำเหมืองฝายมหาโชค ณ บ้านสันคะยอม บ้านสันป่าสักและบ้านสันหลวง	113
39	แผนที่แสดงเส้นทางลำเหมืองฝายมหาโชค	113
40-41	การสำรวจลำเหมืองครั้งที่ 1 สำรวจลำเหมืองบน	115

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
42-43 การสำรวจลำเหมืองครั้งที่ 2 สำรวจลำเหมืองกลางบ้านป่าสักกลาง	115
44-45 การสำรวจลำเหมืองครั้งที่ 3 สำรวจลำเหมืองเจ้า	116
46-47 ตัวอย่างการชำรุดของลำเหมือง	120
48-49 เขียงแบ่งน้ำบริเวณบริษัทสินสุดาที่ชำรุด	122
50-51 การวางท่อที่ไม่ได้ระดับ และขนาดภายในชุมชน	122
52 การวางท่อที่ไม่ได้ขนาดของหน่วยงานที่รับผิดชอบบริเวณข้างอบจ. ลำพูน	123
53-55 การถมลำเหมืองเสียน้ำบ้านสันหลวง การถูกล้ำพื้นที่สองฝั่งของลำเหมืองของชุมชน และการวางสิ่งกีดขวางในลำเหมืองพร้อมยึดลำเหมืองเป็นส่วนหนึ่งของโรงงาน	124
56-57 การทิ้งขยะลงลำเหมืองภายในชุมชนบ้านสันป่าสัก และการวางท่อน้ำเสียน้ำในลำเหมืองป่าสักกลาง	124
58-59 ตัวอย่างการปรับปรุงลำเหมืองไม่ได้ระดับการส่งน้ำ	125
60-61 ตัวอย่างเขียงแบ่งน้ำที่ชำรุด และเขียงแบ่งน้ำที่ชำรุดจากการวางกับดัก	126
62-63 เปรียบเทียบความสูงของหลังฝายทุ่งยาว กับฝายป่าสักกลาง	128
64-65 การศึกษาความเป็นไปได้ของการผันน้ำและการสำรวจลำเหมืองแม่สารในที่หายไป	132
66-67 บริเวณพื้นที่น้ำก็จะไหลวน 3 วัน และร่องรอยลำเหมืองเดิมที่หายไป	132
68-69 การชี้แจงสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา ในเวทีการประชุมประจำปี 2552 ของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่สาร	134
70-71 เวทีรับฟังข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกฎระเบียบเบื้องต้น ณ บ้านสันป่าสัก	135
72-73 เปรียบเทียบก่อนการแก้ปัญหาและหลังการแก้ปัญหาคณะกรรมลำเหมืองเสียน้ำบ้านสันหลวง	136
74-75 การติดตามประเมินผลการแก้ปัญหาคณะกรรมลำเหมืองที่หายไป	137
76-77 เปรียบเทียบก่อนการแก้ปัญหาและหลังการแก้ปัญหาคณะกรรมลำเหมืองที่หายไป	137
78-79 ติดตามการวางท่อลอดถนนบ้านข้าวแครงเพื่อนำน้ำมาลงบริเวณหน้าฝายมหาโชค	137
80-88 เวทีนำเสนอโครงการ “การจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	139

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
1 หมู่บ้าน 13 หมู่บ้านที่ลำน้ำแม่สารไหลผ่านใน 3 ตำบล	45
2 การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	53
3 การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	54
4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน เทศบาลตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	55
5 ระบบเหมืองฝาย ทั้ง 6 เหมืองฝายในลำน้ำแม่สาร	57
6 เส้นทางการแบ่งน้ำ หรือจัดสรรน้ำของอ่างเก็บน้ำแม่สาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	76
7 เส้นทางลำเหมืองของฝายมหาโชค	114
8 เส้นทางการผันน้ำจากลำเหมืองแม่สารใน มาเพิ่มเติมบริเวณหน้าฝายมหาโชค	133

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
1 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	22
2 โครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่सान (พ.ศ. 2532 – 2538)	69
3 โครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่सान (2539-2551)	71
4 โครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายแม่สารใน	83
5 โครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำเหมืองฝาย “ฝายมหาโชค”	84
6 โครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำเหมืองฝาย “ฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี”	85
7 โครงสร้างการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำแม่सान (พ.ศ.2552)	95
8 แนวทางแก้ไขปัญหาน้ำเสียลงลำเหมือง ฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี	101
9 การวิเคราะห์สภาพปัญหา และสาเหตุของปัญหาของฝายมหาโชค	129
10 แนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	140